

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА

ГАВРИЛЕНКО Олексій Васильович



УДК 631.153 : 332.021.8

СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ТА КОНТРОЛЮ ЕКОНОМІЧНИХ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ В МЕНЕДЖМЕНТІ АГРАРНИХ
ПІДПРИЄМСТВ

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор
ЗАЙЦЕВ Юрій Олександрович,
Центральне управління Головного управління
Державної фіскальної служби у Харківській
області, начальник, Харківський національний
технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка, професор кафедри
обліку та аудиту.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
ПЛАКСІЄНКО Валерій Якович,
Полтавська державна аграрна академія,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку та
економічного контролю;

доктор економічних наук, доцент
КРЮКОВА Ірина Олександрівна,
Одеський державний аграрний університет,
завідувач кафедри обліку і оподаткування.

Захист відбудеться «05» грудня 2019 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.832.02 у Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка за адресою: 61002, м. Харків, вул. Алчевських (Артема), 44, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка за адресою: 61002, м. Харків, вул. Алчевських (Артема), 44, читальний зал.

Автореферат розісланий «05» листопада 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради



С.В. Руденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В контексті вирішення завдань здійснення розширеного відтворення, стабілізації економічного розвитку, підвищення ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств важливого значення набувають питання раціональності управлінських рішень з управління розвитком та основною діяльністю. Прийняття останніх потребує створення достатньо інформативної, релевантної та доступної інформаційної бази щодо стану зовнішнього оточення підприємства та його внутрішнього середовища. Створення такої інформаційної бази найбільш раціонально може бути досягнуто за рахунок системного використання інструментів моніторингу, діагностики та контролю в менеджменті основної діяльності підприємств.

Слід зазначити, що більшість конкурентних переваг аграрних підприємств, створення та реалізація яких є запорукою підвищення економічної ефективності діяльності, лежать в цінovій площині та ґрунтуються на підтриманні більш низького рівня витрат на виробництво та реалізацію продукції у порівнянні з іншими підприємствами, що обумовлює застосування інструментів моніторингу цін та витрат. В свою чергу, раціональне використання оборотних коштів потребує активізації виконання контрольних функцій в системі управління діяльністю. Дотримання системності вказаними процесами зумовлює необхідність теоретично-методичного та прикладного пророблення питань побудови систем моніторингу і контролю економічних результатів діяльності в менеджменті аграрних підприємств.

Вирішенню питань моніторингу та контролю в управлінні аграрними підприємствами присвятили наукові праці вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме О. Амосов, В. Аранчій, М. Білуха, Ф. Бутинець, Н. Виговська, О. Гудзинський, Л. Дідківська, К. Жадько, Й. Завадський, І. Крюкова, Д. Лазаренко, Т. Маренич, Т. Мельник, Л. Нападовська, М. Огійчук, В. Пантелєєв, В. Плаксієнко, Р. Сагайдак, А. Шурміна, І. Юдіна та інші. В їх працях досить широко розглянуті питання формування відповідних управлінських систем та процедур. Проте, динамічність зміни умов діяльності аграрних підприємств зумовлює необхідність пошуку нових напрямів, шляхів, механізмів та інструментів раціоналізації впровадження систем моніторингу та контролю в менеджмент аграрних підприємств.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами і темами. Дослідження за темою дисертаційної роботи здійснювалося відповідно до плану науково-дослідної роботи Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка за темою «Механізми підвищення конкурентоспроможності, розвитку

економічного та виробничо-технологічного потенціалу суб'єктів агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0116U003477, 2016-2020 рр.), згідно якої автором виконано опрацювання заходів щодо побудови механізмів та систем моніторингу і контролю в менеджменті основної діяльності аграрних підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження, представленого в дисертаційній роботі, є обґрунтування теоретично-методичних та прикладних засад побудови та функціонування систем моніторингу та контролю в системі менеджменту аграрних підприємств.

Для досягнення поставленої мети були поставлені і вирішені наступні завдання:

- окреслити роль та місце моніторингу та контролю економічних результатів в системі прийняття управлінських рішень;
- визначити особливості здійснення моніторингу і контролю економічних результатів в менеджменті аграрних підприємств;
- обґрунтувати методичний інструментарій оцінки стану та економічних результатів діяльності аграрних підприємств;
- виявити тенденції зміни ефективності виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції аграрними підприємствами;
- обґрунтувати підходи до організації контролю та моніторингу отримання економічних результатів в менеджменті аграрних підприємств;
- ідентифікувати напрями трансформації підходів до внутрішнього стратегічного аналізу в управлінні діяльністю аграрних підприємств;
- визначити організаційно-економічний інструментарій моніторингу та контролю економічних результатів діяльності в менеджменті аграрних підприємств;
- обґрунтувати механізми генерування та імплементації операційних стратегій аграрних підприємств;
- визначити організаційні засади моніторингу і контролю стану економічної безпеки аграрного підприємства.

Об'єктом дослідження є процес побудови та функціонування систем моніторингу і контролю економічних результатів діяльності в менеджменті аграрного підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретично-методичних, прикладних та практичних аспектів побудови та функціонування систем моніторингу і контролю економічних результатів діяльності в менеджменті аграрного підприємства.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження становили діалектичний метод пізнання, фундаментальні положення економічної теорії та менеджменту організацій, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем застосування моніторингу,

діагностики та контролю в менеджменті основної діяльності аграрних підприємств та інших категорій суб'єктів аграрного бізнесу.

У процесі дослідження використовувались наступні методи: монографічний (при вивченні досвіду та особливостей формування систем моніторингу і контролю), метод аналізу та синтезу (при ідентифікації структурно-динамічних тенденцій економічної ефективності діяльності аграрних підприємств та обґрунтуванні залучення інструментів моніторингу і контролю в їх менеджмент); абстрактно-логічний (при визначенні архітектури та архітектоніки механізмів і систем моніторингу і контролю економічних результатів діяльності аграрних підприємств); теоретичного узагальнення та порівняння (при виконанні теоретичних узагальнень та формулюванні висновків, удосконаленні понятійно-категоріального апарату дослідження); структурно-логічний (при вивченні процесу інтеграції інструментарію моніторингу і контролю в менеджмент основної діяльності аграрних підприємств), графічної інтерпретації (при інтерпретації причинно-наслідкових зв'язків, архітектури механізмів та систем).

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України. Використані офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, наукова література з досліджуваної проблеми, власні спостереження автора.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в обґрунтуванні теоретично-методичних засад інтеграції систем моніторингу та контролю в менеджмент аграрних підприємств. Наукова новизна найважливіших результатів дослідження полягає у наступному:

вперше:

– обґрунтовано концептуальні засади побудови систем моніторингу та контролю економічних результатів діяльності в менеджменті аграрних підприємств, які передбачають широке залучення інструментів моніторингу і контролю, створення інформаційної бази прийняття управлінських рішень з виокремленням економічної, виробничо-технологічної та ринкової інформації, а також дотримання принципу гнучкості вказаних систем з огляду на обраний стратегічний напрям розвитку;

удосконалено:

– напрями підвищення ефективності функціонування інформаційно-аналітичної підсистеми в системі моніторингу й контролю економічних результатів діяльності аграрних підприємств, які передбачають створення раціональних та ефективних каналів інформації, а також залучення інструментів збору інформації й підготовки управлінських рішень;

– методичний підхід до здійснення внутрішнього моніторингу фінансової стабільності на основі концепції «витрати – реалізація – прибуток», який дозволяє виділити взаємозалежні показники в системі внутрішнього моніторингу фінансової стабільності аграрного підприємства в контексті повноцінної реалізації завдання систематичного аналізу і відповідності цілям досягнення, утримання або зростання фінансово-економічної стійкості підприємства;

– методичні засади моніторингу фінансово-економічної стабільності аграрних підприємств на основі виділення факторів її дотримання з визначенням індикаторів належного для стабільного розвитку рівня економічних результатів та прогнозуванні їх зміни з урахуванням факторів зовнішнього середовища;

– організаційні засади моніторингу й контролю економічних результатів аграрних підприємств в контексті досягнення безпечного стану здійснення основної діяльності на основі обґрунтування принципів і завдань контрольно-моніторингового процесу, впорядкування системи об'єктів моніторингу і контролю, а також ідентифікації алгоритмів та процедур виконання аналітичних функцій підрозділами підприємств.

набуло подальшого розвитку:

– наукове тлумачення змісту понять «моніторинг» та «контроль» стосовно економічних результатів діяльності підприємства, як особливої функції спостереження менеджменту за фінансово-господарською діяльністю з метою об'єктивної оцінки економічної ефективності їх діяльності, виявлення та мобілізації резервів підвищення економічної ефективності та створення умов для дотримання належного рівня фінансово-економічної стійкості;

– ідентифікація тенденцій змін ефективності виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції на основі доведення пріоритетності створення цінових конкурентних переваг за рахунок раціонального управління економічними результатами основної діяльності на засадах системного застосування моніторингу та контролю в менеджменті підприємства;

- методичний підхід до стратегічного аналізу операційної системи аграрного підприємства, який базується на інтеграції ринкового й ресурсного підходів до оцінки стратегії, враховує зміни в зовнішньому середовищі та ризики основної діяльності підприємства;

– методичний підхід до використання інструментів бюджетування у системі стратегічного управління економічними результатами аграрного підприємства, який ґрунтується на дотриманні принципів проектування системи бюджетування, її структуризації та формалізації відповідних процедур.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання аграрними підприємствами, іншими суб'єктами вітчизняного аграрного бізнесу та органами державного управління агропромисловим розвитком наукових розробок та практичних рекомендацій з побудови систем та використання інструментів моніторингу і контролю економічних результатів в менеджменті основної діяльності.

Окремі результати дослідження та пропозиції автора знайшли застосування в практичній діяльності ТОВ «Агрофірма імені Гагаріна» Зміївського району Харківської області (довідка № 061 від 11.02.2019 р.), ТОВ «Відродження» Харківського району Харківської області (довідка № 027 від 12.02.2019 р.), а також в навчальному процесі Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (довідка № 05-162 від 05.03.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Всі наукові результати, викладені в дисертації і винесені на захист, отримані автором особисто. У дисертаційній роботі використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднені автором на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи» (Харків, 07 квітня 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний аграрний менеджмент: теорія, методологія, практика» (Суми, 27-28 вересня 2018 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспект» (Львів, 19-21 березня 2019 р.).

Публікації одержаних результатів. Основні результати дисертації висвітлено в 10 одноосібних наукових працях загальним обсягом 3,1 ум.-друк. арк. У вітчизняних фахових наукових виданнях та іноземних виданнях опубліковано 6 статей обсягом 2,9 ум.-друк. арк.

Обсяг та структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, викладена на 225 сторінках, в тому числі основного тексту 179 сторінок, включає 23 таблиці та 15 рисунків. Список використаних літературних джерел містить 245 найменувань на 17 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретично-методичні засади виконання моніторингових та контрольних функцій в менеджменті аграрних

підприємств» досліджено сутнісні характеристики моніторингу та контролю в менеджменті аграрного підприємства, визначено особливості побудови та функціонування систем моніторингу і контролю, а також обґрунтовано методичний інструментарій оцінки стану та економічних результатів діяльності аграрних підприємств.

Вивчення та критичний аналіз наукових позицій дослідників проблемних питань використання інструментів моніторингу та контролю в менеджменті підприємств дозволив ідентифікувати наукове тлумачення змісту понять «моніторинг» та «контроль» стосовно економічних результатів діяльності підприємства, як особливої функції спостереження менеджменту за фінансово-господарською діяльністю з метою об'єктивної оцінки економічної ефективності їх діяльності, виявлення та мобілізації резервів підвищення економічної ефективності та створення умов для дотримання належного рівня фінансово-економічної стійкості. При цьому в дослідженні встановлено, що моніторинг та контроль є цілісною міжфункціональною підсистемою збору, обробки та альтернативної інтерпретації інформації щодо стану виробничо-комерційної діяльності підприємства, структурно-динамічних тенденцій, можливостей та загроз її розвитку з метою підтримки прийняття, реалізації, контролювання та ревізії управлінських рішень в менеджменті підприємства. Формування цілісної системи моніторингу та контролю є основою забезпечення раціонального прийняття управлінських рішень стратегічного, тактичного та оперативного характеру в менеджменті аграрного підприємства. Основним проблемним питанням методичного характеру при цьому є необхідність уникнення дублювання та встановлення пріоритетності конкретизованих функцій збору та аналізу управлінської інформації, а також підтримки прийняття рішень.

Основні стадії процесу контролю включають: розробку нормативних документів по організації контролю (стандартів, інструкцій й ін.) і доведення їх до виконавців; збір фактичних даних про контрольований об'єкт; порівняння фактичних даних із запланованими показниками; визначення відхилень від запланованих показників і норм; оцінку отриманих результатів; вироблення й здійснення коригувальних дій.

Процес контролю забезпечується необхідною інформацією про контрольований об'єкт, що доводиться до її споживачів. Характеристика досліджуваних об'єктів представляється у вигляді порівнянних кількісних й якісних даних, що підтверджують стан і поведінку об'єкта. Форма інформаційного забезпечення результатів виміру об'єкта, процедури й методи, за допомогою яких формують відповідну інформацію, визначаються нормативними документами.

Створення систем моніторингу та контролю в менеджменті підприємства передбачає застосування певного організаційного підходу

(рис. 1).

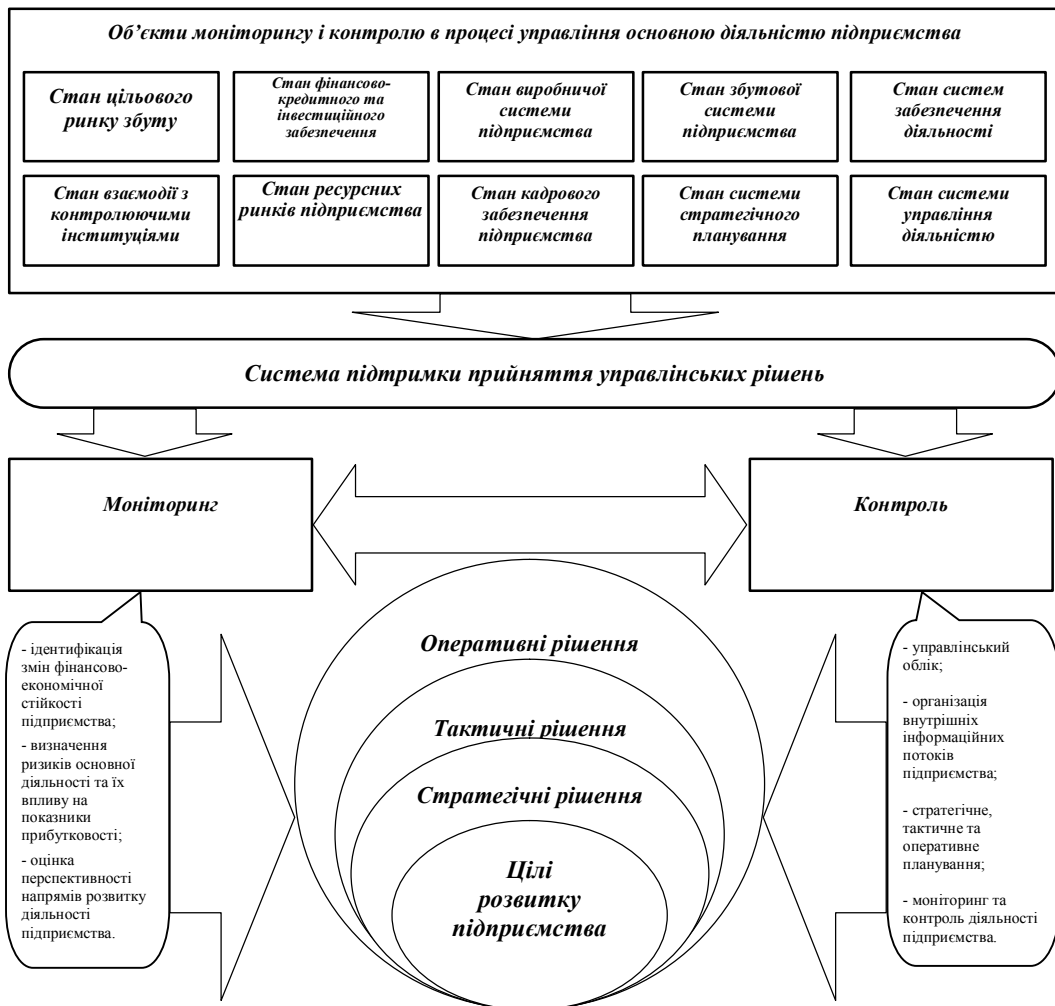


Рис. 1. Організація системи моніторингу і контролю в системі менеджменту аграрного підприємства

Запропонований підхід передбачає ефективне використання потенціалу операційної діяльності аграрних підприємств та раціональне прийняття управлінських рішень на всіх рівнях від оперативних до стратегічних. При цьому саме стратегічний рівень управлінських рішень потребує найбільш адекватної виконання завдань розвитку підприємства інформації.

Останнє актуалізує необхідність моніторингу стану внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства з огляду на суперечливий характер та методичні розбіжності при застосуванні технологій стратегічного управління в агробізнесі. В свою чергу, обґрунтованість аналізу стратегічних альтернатив визначається якістю інформації організаційно-управлінського та економічного характеру. При цьому, значимість параметрів стану зовнішнього середовища зумовлює актуалізацію моніторингових функцій та інструментів, а відстеження стану внутрішнього середовища підприємства –

контрольних.

Крім того, результати моніторингу зовнішнього середовища повинні бути співвіднесені з показниками стану потенціалу розвитку підприємства в процесі прийняття того чи іншого управлінського рішення, що потребує усунення внутрішньоструктурної інформаційної асиметрії. Відповідно, в дослідженні окреслено систему внутрішньогосподарських управлінських комунікацій аграрних підприємств на основі формалізації функцій системи управління, що здійснюють моніторинг та контроль. Останнє дозволило також розвинути організаційно-економічні засади реалізації контрольної функції менеджменту аграрних підприємств.

В дослідженні обґрунтовано та апробовано методичний підхід до здійснення внутрішнього моніторингу фінансової стабільності на основі концепції «витрати – реалізація – прибуток». Вказаний підхід дозволяє виділити взаємозалежні показники в системі внутрішнього моніторингу економічних результатів діяльності аграрного підприємства, а також реалізувати завдання дотримання систематичності аналізу, що відповідає цілям досягнення, утримання або зростання фінансово-економічної стійкості підприємства. Доведено, що такі оцінки доцільно виконувати за такими групами спроможностей підприємства: 1) виявлення та формалізація можливостей і загроз зовнішнього середовища; 2) використання можливостей зовнішнього середовища; 3) реконфігурація ресурсів та потенціалу підприємства; 4) можливості участі в процесах інтеграції.

У другому розділі **«Структурно-динамічні тенденції зміни економічних результатів діяльності аграрних підприємств та організації їх моніторингу і контролю»** виявлено тенденції зміни ефективності виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції аграрними підприємствами, обґрунтовано підходи до організації контролю та моніторингу отримання економічних результатів в менеджменті аграрних підприємств, а також визначено напрями трансформації підходів до внутрішнього стратегічного аналізу в управлінні діяльністю аграрних підприємств.

Вивчення досвіду діяльності вітчизняних аграрних підприємств показали, що фрагментарна імплементація концепції сталого розвитку в їх менеджменті на фоні штучно пониженого рівня економічної ефективності основної діяльності суттєво скоригувала системи формування цілей управління на всіх його рівнях, зокрема, стратегічному.

Дослідження показали, що аграрними підприємствами у 2017 р. вироблено 54,0% валової продукції сільського господарства, у тому числі 58,6% продукції рослинництва та 43,5% – тваринництва. За видами продукції рослинництва у структурі виробництва зберігається переважаюча тенденція вирощування зернових та зернобобових культур, цукрових

буряків, соняшника. Тенденції пореформеного періоду суттєво вплинули на економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

Основні показники діяльності аграрних підприємств в 2010-2017 рр.

Показники	Роки					2017 р. у
	2010	2011	2012	2015	2017	% до 2010 р.
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	5744,3	7576,4	17253,4	25904,3	26960,8	156,3
Підприємства, які одержали чистий прибуток у % до загальної кількості	71,1	69,2	69,4	83,4	78,6	113,3
фінансовий результат, млн. грн.	11745,0	13961,6	22099,5	30938,4	33716,7	160,6
Підприємства, які одержали чистий збиток у % до загальної кількості	28,9	30,8	30,6	16,6	21,4	69,9
фінансовий результат, млн. грн.	6000,7	6385,2	4846,1	5034,1	6755,9	139,4
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	7,7	8,7	17,5	18,8	20,5	117,1
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	1806	1906	2239	2633	3023	135

Основними орієнтирами стало формування систем управління збутом продукції, а також фрагментація систем управління виробництвом та витратами, які б забезпечували достатній для фінансування оборотних засобів та дозволяли підтримувати фактично мінімальний рівень економічної ефективності, часто на фоні зниження конкурентоспроможності та набуття пріоритетності екстенсивним розвитком виробничо-комерційної діяльності. Така ситуація є непродуктивною з позицій стабілізації економічного розвитку аграрних підприємств, підвищення рівня їх інвестиційної привабливості та економічної ефективності. Виправлення цього можливе за рахунок раціонального виявлення та мобілізації джерел економічного зростання суб'єктів агробізнесу, передусім, аграрних підприємств. Останнє потребує коректного формування інформаційної бази за допомогою інструментів моніторингу та контролю.

Формалізація процедур побудови інформаційної бази та здійснення інформаційного обміну в процесі обґрунтування та прийняття управлінських рішень в менеджменті аграрного підприємства представлена на рис. 2.

Останнє стало основою запропонованого методичного підходу до стратегічного аналізу операційної системи аграрного підприємства, який базується на інтеграції ринкового й ресурсного підходів до оцінки стратегії,

враховує зміни в зовнішньому середовищі та ризики основної діяльності підприємства.

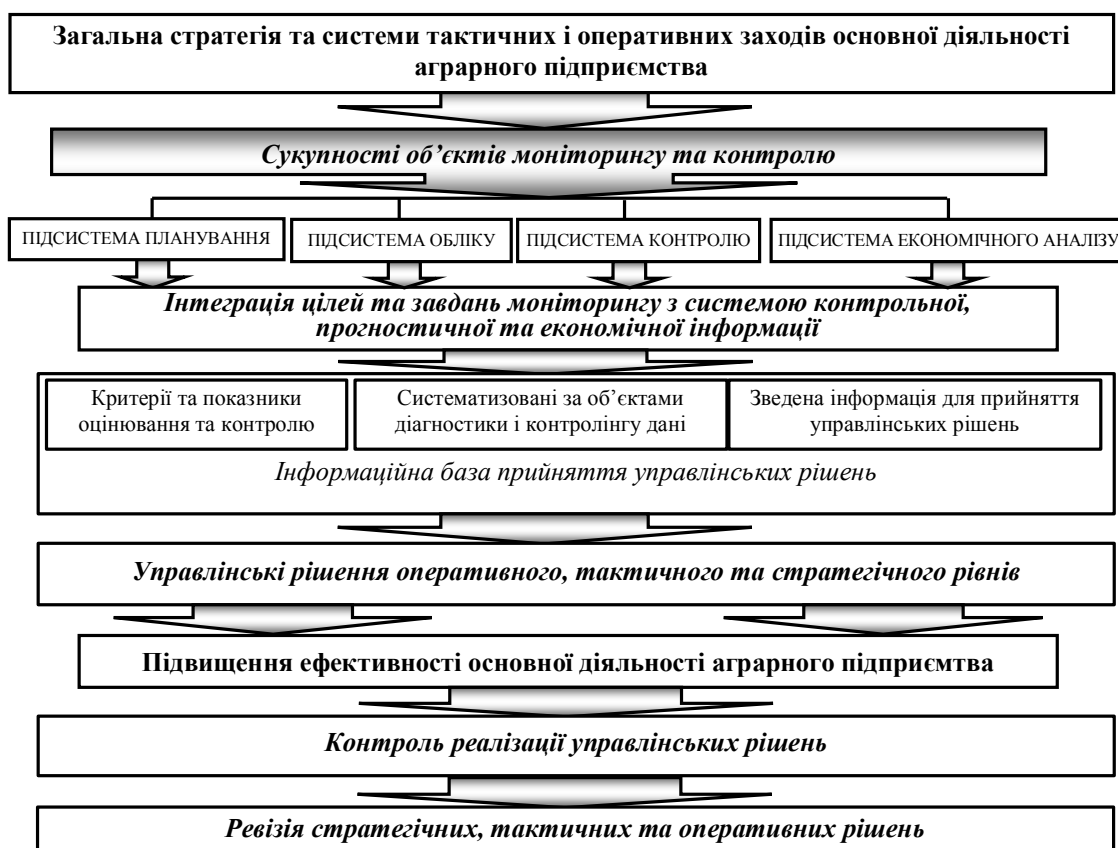


Рис. 2. Формування інформаційної бази прийняття управлінських рішень на основі використання моніторингу та контролю

У третьому розділі «Розвиток механізмів, систем та інструментів моніторингу та контролю економічних результатів діяльності в менеджменті аграрних підприємств» обґрунтовано організаційні засади моніторингу і контролю стану економічної безпеки аграрного підприємства, обґрунтувати механізми генерування та імплементації операційних стратегій аграрних підприємств, а також визначено організаційно-економічний інструментарій моніторингу та контролю економічних результатів діяльності в менеджменті аграрних підприємств.

В дослідженні обґрунтовано концептуальні засади побудови систем моніторингу та контролю економічних результатів діяльності в менеджменті аграрних підприємств. При цьому основою створення інформаційної бази прийняття управлінських рішень є широке залучення інструментів моніторингу і контролю з виокремленням економічної, виробничо-технологічної та ринкової інформації. В свою чергу, основною вимогою до побудови подібних систем є дотримання принципу гнучкості з огляду на обраний стратегічний напрям розвитку (рис. 3).

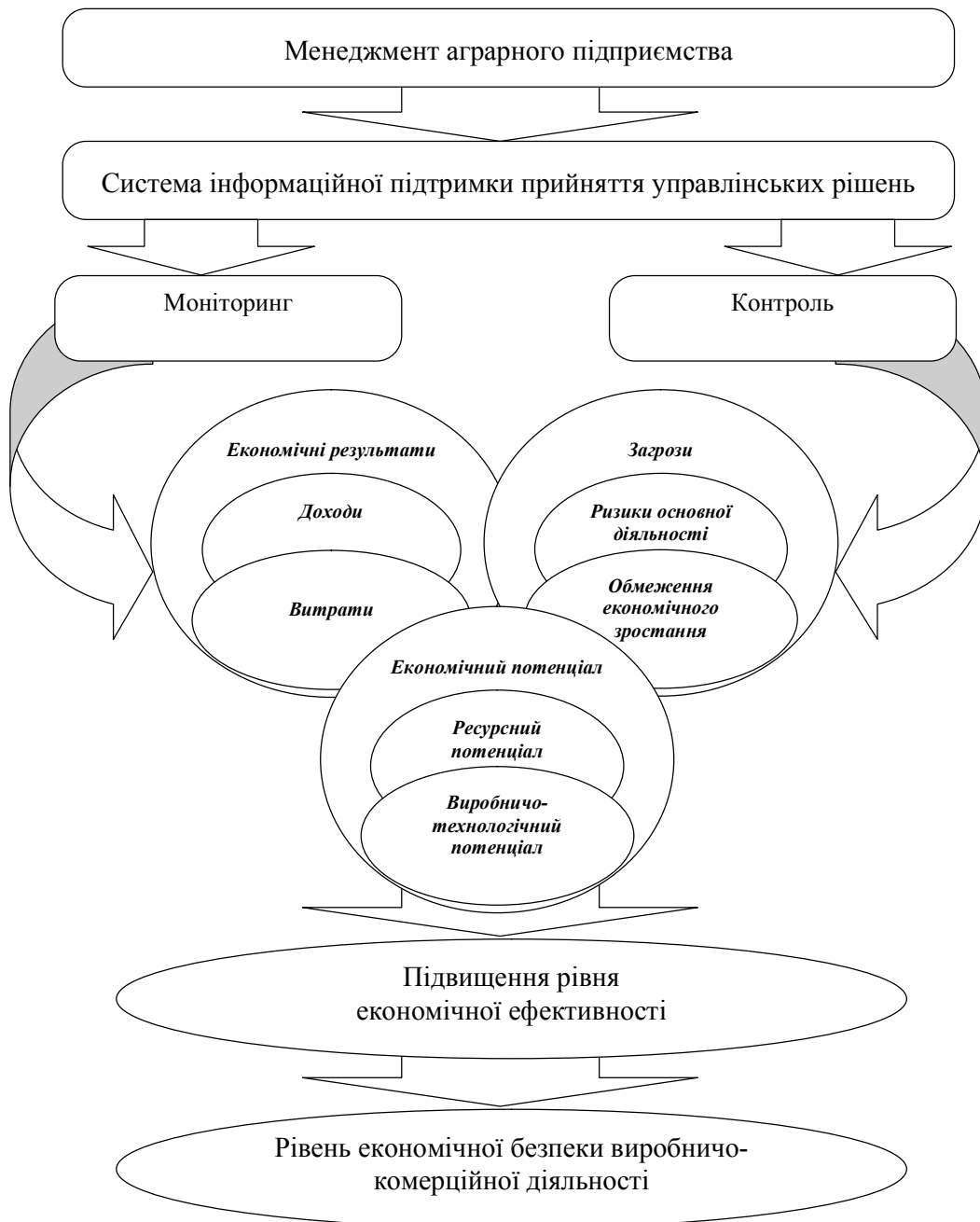


Рис. 3. Інтеграція систем моніторингу та контролю економічних результатів в менеджмент аграрного підприємства

Запропонована модель інтеграції системи моніторингу та контролю в менеджмент аграрного підприємства являє собою сукупність сфер і інструментів менеджменту, рівнів управління, факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, тісно пов'язаних і взаємодіючих між собою.

В дослідженні запропоновано методичний підхід до використання інструментів бюджетування у системі стратегічного управління економічними результатами аграрного підприємства. При цьому комплексна система бюджетування включає підсистему оцінки її ефективності, яка забезпечує своєчасне одержання достовірної інформації про стратегічні цілі й завдання підприємства, засновані на взаємодії з покупцями й замовниками

всі ресурси та витрати всіх підрозділів підприємства шляхом аналізу відхилень бюджетних показників, що дає змогу виявити проблеми, визначити можливості, обґрунтувати дієві рішення і координувати дії підрозділів.

Основним напрямом інтеграції інструментів моніторингу та контролю в систему менеджменту аграрного підприємства є обслуговування з їх допомогою процесів стратегічного управління. Саме реалізація стратегій розвитку передбачає глибоку організаційну взаємодію всіх елементів, інструментів та засобів менеджменту підприємства, як цілісної відкритої системи, що поширює результати на всі інші інструментальні рівні системи управління. Запровадження вказаного механізму передбачає зростання результативності управлінських впливів в системі менеджменту аграрного підприємства через підвищення ступеня координації бізнес-процесів, спрощення процесів та процедур прийняття управлінських рішень, а також підвищення рівня економічної ефективності основної діяльності.

Для кожного аграрного підприємства існує обмежена кількість альтернативних стратегій, та на визначеному ринку звичайно можна знайти декілька конкуруючих суб'єктів господарської діяльності, які одночасно переслідують одну і ту ж основну ціль. Відповідно, спостережені відмінності у результатах їх виробничо-господарської діяльності визначаються вибором і застосуванням стратегічних, тактичних та оперативних засобів. В умовах системи стратегічного управління інтегровані інструменти моніторингу і контролю мають дозволяти ефективно реалізовувати стадії розробки програми розвитку та її імплементацію в основну діяльність підприємства. При цьому на кожному з цих етапів має реалізовуватися специфічний набір моніторингових та контрольних процедур та відповідно залучатися особливий склад економіко-аналітичних засобів. Дослідження показали, що на етапі повсякденного виконання програми розвитку для організації економічно ефективного контролю за її виконанням слід використовувати засоби моніторингу. Початковою інформаційною базою для здійснення такого моніторингу виступає первинна документація та дані управлінського обліку. Реалізація у принципі ситуаційного управління виходить із того, що набір впливів керуючої системи заздалегідь відомий та реакція на них може бути свідомо зумовлена.

Необхідність саме такого підходу до управління визначається тим, що у сучасних системах управління рішення має прийматися у дуже короткі проміжки часу, адже керована система повинна швидко змінювати свої стани. Тому, вироблення альтернативних варіантів рішень менеджменту у різних виробничо-комерційних ситуаціях і вибір раціонального рішення для конкретної ситуації реалізується менеджментом підприємства.

Як показали дослідження, розробка універсальних стратегічних рішень

в системі менеджменту аграрного підприємства будується на таких основних принципах: єдиній методології; цільовій спрямованості; системності; перспективності; варіативності; ефективності.

Установлено, що в процесі організації проектування і впровадження систем моніторингу і контролю в менеджменті підприємств на базі універсальних проектних рішень переважає поки ще підхід, сутність якого зводиться до таких вузлових моментів: на базі накопиченого досвіду формується фонд універсальних управлінських рішень; виконується доопрацювання створених раніше рішень за певною функцією менеджменту; виконується розробка нормативного забезпечення прийняття управлінських рішень; виконується комплексне дослідження характеристик об'єкта управління виходячи з цілей розвитку підприємства, як організації; окреслюється перелік універсальних управлінських рішень, які доцільно включити до складу підсистеми регулювання для конкретного об'єкта; виконується порівняльна оцінка економічної ефективності застосування універсальних та оригінальних рішень; здійснюється регуляторний вплив керуючої системи на керовану. У своїй сукупності різні види економіко-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень на засадах системного застосування інструментів моніторингу і контролю, дозволяють проводити, виходячи із самих різнорідних запитів управління, глибоке і всебічне дослідження різних аспектів виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств, а також їх внутрішніх структурних підрозділів за будь-які календарні періоди часу, що істотно підвищує економічну ефективність та дієвість систем управління.

Результати застосування розрахунково-конструктивного методу щодо діяльності досліджених підприємств дозволяє стверджувати, що за оптимістичними оцінками лише за рахунок впорядкування процедур застосування інструментів моніторингу і контролю в управлінні діяльністю підприємства можна досягати підвищення рівня економічної ефективності на 25-30 % без змін напрямів та стратегій розвитку.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і отримане нове вирішення важливого наукового завдання щодо наукового обґрунтування теоретично-методичних та прикладних засад інтеграції систем моніторингу і контролю економічних результатів в менеджмент аграрних підприємств. Отримані наукові результати дають можливість зробити наступні висновки теоретичного, методичного та прикладного характеру:

1. В дослідженні розвинуто наукове тлумачення змісту понять «моніторинг» та «контроль» стосовно економічних результатів діяльності

підприємства. Вказані процеси розглянуто в двох ракурсах, а саме як особливої функції спостереження менеджменту за фінансово-господарською діяльністю з метою об'єктивної оцінки економічної ефективності їх діяльності, а також в якості інструментів формування інформаційної бази прийняття стратегічних, тактичних та оперативних управлінських рішень. При цьому моніторинг та контроль є цілісною міжфункціональною підсистемою збору, обробки та альтернативної інтерпретації інформації щодо стану виробничо-комерційної діяльності підприємства, структурно-динамічних тенденцій, можливостей та загроз її розвитку з метою підтримки прийняття, реалізації, контролювання та ревізії управлінських рішень в менеджменті підприємства.

2. Визначено, що підвищення ефективності функціонування інформаційно-аналітичної підсистеми в системі моніторингу й контролю економічних результатів діяльності аграрних підприємств. При цьому процес контролю забезпечується необхідною інформацією про контрольований об'єкт, що доводиться до її споживачів. Характеристика досліджуваних об'єктів представляється у вигляді порівнянних кількісних й якісних даних, що підтверджують стан і поведінку об'єкта. В свою чергу, ефективність вказаних систем досягається за рахунок створення раціональних та ефективних каналів інформації, а також залучення інструментів збору інформації й підготовки управлінських рішень.

3. В дослідженні обґрунтовано методичний підхід до здійснення внутрішнього моніторингу фінансової стабільності на основі концепції «витрати – реалізація – прибуток», який дозволяє виділити взаємозалежні показники в системі внутрішнього моніторингу фінансової стабільності аграрного підприємства та визначити узагальнюючий показник, що дозволяє повною мірою реалізувати завдання систематичного аналізу і відповідає цілям досягнення, утримання або зростання фінансово-економічної стійкості підприємства. Доведено, що такі оцінки доцільно виконувати за такими групами спроможностей підприємства: 1) виявлення та формалізація можливостей і загроз зовнішнього середовища; 2) використання можливостей зовнішнього середовища; 3) реконфігурація ресурсів та потенціалу підприємства; 4) можливості участі в процесах інтеграції.

4. Встановлено, що основними орієнтирами підвищення ефективності основної діяльності аграрних підприємств формування систем управління збутом продукції, а також фрагментація систем управління виробництвом та витратами, які б забезпечували достатній для фінансування оборотних засобів та дозволяли підтримувати фактично мінімальний рівень економічної ефективності, часто на фоні зниження конкурентоспроможності та набуття пріоритетності екстенсивним розвитком виробничо-комерційної діяльності. Така ситуація є непродуктивною з позицій стабілізації економічного

розвитку аграрних підприємств, підвищення рівня їх інвестиційної привабливості та економічної ефективності. виправлення цього можливе за рахунок раціонального виявлення та мобілізації джерел економічного зростання суб'єктів агробізнесу, передусім, аграрних підприємств. Останнє потребує коректного формування інформаційної бази за допомогою інструментів моніторингу та контролю.

5. В дослідженні розроблені методичні засади моніторингу фінансово-економічної стабільності аграрних підприємств. В основі запропонованих підходів лежить виділення факторів її дотримання з визначенням індикаторів економічних результатів на належному для стабільного розвитку рівні та прогнозуванні його зміни з урахуванням змін у зовнішньому середовищі.

6. Формалізація процедур побудови інформаційної бази та здійснення інформаційного обміну в процесі обґрунтування та прийняття управлінських рішень в менеджменті аграрного підприємства дозволило окреслити методичний підхід до стратегічного аналізу операційної системи аграрного підприємства, який базується на інтеграції ринкового й ресурсного підходів до оцінки стратегії, враховує зміни в зовнішньому середовищі та ризики основної діяльності підприємства.

7. В дослідженні обґрунтовано концептуальні засади побудови систем моніторингу та контролю економічних результатів діяльності в менеджменті аграрних підприємств. При цьому основою створення інформаційної бази прийняття управлінських рішень є широке залучення інструментів моніторингу і контролю з виокремленням економічної, виробничо-технологічної та ринкової інформації. В свою чергу, основною вимогою до побудови подібних систем є дотримання принципу гнучкості з огляду на обраний стратегічний напрям розвитку. Запропонована модель інтеграції системи моніторингу та контролю в менеджмент аграрного підприємства являє собою сукупність сфер і інструментів менеджменту, рівнів управління, факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, тісно пов'язаних і взаємодіючих між собою.

8. Обґрунтовано методичний підхід до використання інструментів бюджетування у системі стратегічного управління економічними результатами аграрного підприємства. При цьому комплексна система бюджетування включає підсистему оцінки її ефективності, яка забезпечує своєчасне одержання достовірної інформації про стратегічні цілі й завдання підприємства, засновані на взаємодії з покупцями й замовниками всі ресурси та витрати всіх підрозділів підприємства шляхом аналізу відхилень бюджетних показників, що дає змогу виявити проблеми, визначити можливості, обґрунтувати дієві рішення і координувати дії підрозділів.

9. Встановлено, що основним напрямом інтеграції інструментів моніторингу та контролю в систему менеджменту аграрного підприємства є

обслуговування з їх допомогою процесів стратегічного управління. Саме реалізація стратегій розвитку передбачає глибоку організаційну взаємодію всіх елементів, інструментів та засобів менеджменту підприємства, як цілісної відкритої системи, що поширює результати на всі інші інструментальні рівні системи управління. Запровадження вказаного механізму передбачає зростання результативності управлінських впливів в системі менеджменту аграрного підприємства через підвищення ступеня координації бізнес-процесів, спрощення процесів та процедур прийняття управлінських рішень, а також підвищення рівня економічної ефективності основної діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

статті у наукових фахових виданнях:

1. Гавриленко, О. В. Організація моніторингу і контролю економічних результатів в процесі управління аграрними підприємствами / О. В. Гавриленко // Український журнал прикладної економіки. – 2019.– Том 4.– № 1.– С. 127–134.

2. Гавриленко, О. В. Моніторинг і контроль фінансової стійкості та стану економічної безпеки аграрного підприємства / О. В. Гавриленко // Український журнал прикладної економіки. – 2019. – Том 4. – № 2. – С. 24–31.

3. Гавриленко О. В. Забезпечення оцінювання стану та економічних результатів діяльності аграрних підприємств / О. В. Гавриленко // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2019. – № 1. – С. 78-84.

4. Гавриленко О. В. Механізми формування та впровадження операційних стратегій у діяльності аграрних підприємств / О. В. Гавриленко // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2019. – № 2. – С. 43-48.

5. Гавриленко О.В. Теоретичні основи контролю економічних результатів та його роль у діяльності аграрних підприємств / О.В. Гавриленко // Вісник ХНТУСГ: економічні науки. – 2019. – Вип. 202. – С. 10-22.

6. Гавриленко О.В. Тенденції ефективності виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції аграрних підприємств/ О.В. Гавриленко // Вісник ХНТУСГ: економічні науки. – 2019. – Вип. 206. – С. 13-24.

статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

7. Havrylenko, O. Monitoring and Control Functions in the Management System of Ukrainian Agribusiness / O. Havrylenko // Humanities and Social Sciences, VI (26), issue 156. – 2018. – С. 81-85.

в інших виданнях:

8. Гавриленко О. В. Контроль економічних результатів в управлінні ефективністю та конкурентоспроможністю аграрних підприємств / О. В. Гавриленко // Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (07 квітня 2017 р.). – Харків: ХНТУСГ, 2017. – С. 167-169.

9. Гавриленко О. В. Тенденції застосування моніторингових процедур в управлінні конкурентоспроможністю аграрних підприємств / О. В. Гавриленко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасний аграрний менеджмент: теорія, методологія, практика», СНАУ, Суми, 27-28 вересня 2018 року. – Суми: СНАУ, 2018. – С. 123-125.

10. Гавриленко О. В. Інтеграція інструментів моніторингу і контролю в менеджмент аграрних підприємств / О. В. Гавриленко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспект» (19-21 березня 2019 р.). – Львів: ЛНАУ, 2019. – С. 92-94.

АНОТАЦІЯ

Гавриленко О.В. Системи моніторингу та контролю економічних результатів діяльності в менеджменті аграрних підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, Харків, 2019.

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і отримане нове вирішення важливого наукового завдання щодо наукового обґрунтування теоретично-методичних та прикладних засад інтеграції систем моніторингу і контролю економічних результатів в менеджмент аграрних підприємств. Окреслено роль та місце моніторингу та контролю економічних результатів в системі прийняття управлінських рішень. Визначено особливості здійснення моніторингу і контролю економічних результатів в менеджменті аграрних підприємств. Обґрунтовано методичний інструментарій оцінки стану та економічних результатів діяльності аграрних підприємств. Виявлено тенденції зміни ефективності виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції аграрними підприємствами. Обґрунтовано підходи до організації контролю та моніторингу отримання економічних результатів в менеджменті аграрних підприємств.

Ідентифіковано напрями трансформації підходів до внутрішнього стратегічного аналізу в управлінні діяльністю аграрних підприємств. Визначено організаційно-економічний інструментарій моніторингу та контролю економічних результатів діяльності в менеджменті аграрних підприємств. Обґрунтовано механізми генерування та імплементації операційних стратегій аграрних підприємств. Визначено організаційні засади моніторингу і контролю стану економічної безпеки аграрного підприємства. Обґрунтовано концептуальні засади побудови систем моніторингу та контролю економічних результатів діяльності в менеджменті аграрних підприємств, які передбачають широке залучення інструментів моніторингу і контролю, створення інформаційної бази прийняття управлінських рішень з виокремленням економічної, виробничо-технологічної та ринкової інформації, а також дотримання принципу гнучкості вказаних систем з огляду на обраний стратегічний напрям розвитку. Визначено організаційні засади моніторингу й контролю економічних результатів аграрних підприємств в контексті досягнення безпечного стану здійснення основної діяльності на основі обґрунтування принципів і завдань контрольно-моніторингового процесу, впорядкування системи об'єктів моніторингу і контролю, а також ідентифікації алгоритмів та процедур виконання аналітичних функцій підрозділами підприємств. Розвинуто наукове тлумачення змісту понять «моніторинг» та «контроль» стосовно економічних результатів діяльності підприємства, як особливої функції спостереження менеджменту за фінансово-господарською діяльністю з метою об'єктивної оцінки економічної ефективності їх діяльності, виявлення та мобілізації резервів підвищення економічної ефективності та створення умов для дотримання належного рівня фінансово-економічної стійкості. Виконана ідентифікація тенденцій змін ефективності виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції на основі доведення пріоритетності створення цінових конкурентних переваг за рахунок раціонального управління економічними результатами основної діяльності на засадах системного застосування моніторингу та контролю в менеджменті підприємства. Обґрунтовано методичний підхід до стратегічного аналізу операційної системи аграрного підприємства, який базується на інтеграції ринкового й ресурсного підходів до оцінки стратегії, враховує зміни в зовнішньому середовищі та ризики основної діяльності підприємства.

Ключові слова: моніторинг, контроль, економічні результати, система управління, механізм управління, функція, інструментарій.

SUMMARY

Havrylenko O., Economic Results Monitoring and Control Systems in the Agricultural Enterprises Management. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by economic activity). – Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture, Kharkiv, 2019.

In the dissertation the theoretical generalization is made and a new solution of an important scientific problem concerning the scientific substantiation of theoretical and methodological and applied principles of integration of systems of monitoring and control of economic results in management of agricultural enterprises is obtained. The role and place of monitoring and control of economic results in the system of managerial decision making are outlined. The features of monitoring and control of economic results in management of agrarian enterprises are determined. The methodological toolkit for estimation of the state and economic results of activity of agricultural enterprises is substantiated. The tendencies of change of efficiency of production and sale of agricultural products by agrarian enterprises are revealed. Approaches to the organization of control and monitoring of obtaining economic results in management of agricultural enterprises are substantiated. The directions of transformation of approaches to internal strategic analysis in management of activity of agricultural enterprises are identified. The organizational and economic tools of monitoring and control of economic results of activity in management of agricultural enterprises are defined. Mechanisms for generation and implementation of operational strategies of agricultural enterprises are substantiated. The organizational principles of monitoring and control of the economic security of the agrarian enterprise have been determined. Conceptual bases of construction of systems of monitoring and control of economic results of activity in management of agrarian enterprises are substantiated, which envisage widespread involvement of monitoring and control tools, creation of information base of management decisions with separation of economic, production-technological and market information, as well as observance of the principle of given the chosen strategic direction of development. The organizational principles of monitoring and control of economic results of agrarian enterprises are defined in the context of achieving a safe state of carrying out the main activity on the basis of the principles and tasks of the control and monitoring process, streamlining the system of objects of monitoring and control, as well as the identification of algorithms and procedures for performing analytical functions of enterprises. Scientific interpretation of the content of the concepts of "monitoring" and "control" in relation to the economic performance of the enterprise as a special function of monitoring the management of financial and economic activities to objectively evaluate the economic efficiency of their

activities, identify and mobilize reserves for improving economic efficiency and create conditions for maintaining the appropriate level of financial and economic sustainability. The identification of tendencies of changes in the efficiency of production and sale of agricultural products on the basis of proving the priority of creating price competitive advantages through rational management of economic results of the main activity based on the systematic application of monitoring and control in the management of the enterprise. The methodological approach to the strategic analysis of the operating system of agrarian enterprise is grounded, based on the integration of market and resource approaches to strategy evaluation, taking into account changes in the external environment and risks of the main activity of the enterprise.

Keywords: monitoring, control, economic results, management system, management mechanism, function, toolkit.

Підписано до друку 19 вересня 2019 р. Формат 60x84/16.
Папір 80 г/м². Гарнітура Times New Roman.
Друк офсетний. Обсяг: 0,9 ум.-друк. арк.; 0,9 обл.-вид.арк.
Наклад 100 прим. Замовлення № 258

Видавництво ТОВ «Щедра садиба плюс»
Свідоцтво суб'єкта виробничої справи:
серія. ДК № 4666 від 18.12.2013 р.
61052, Україна, м. Харків, вул. Ярославська, 11
(057) 754-49-42

Надруковано у ТОВ «Смугаста типографія»
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевського, 28а.

«Zebrine printing office» Ltd